

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ISSN 2523-4536

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

**SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT
ECONOMIC SCIENCES**

Випуск 1 (68), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Редакційна колегія

Датій О. І., д-р екон. наук, проф., Міжрегіональна Академія управління персоналом – **Головний редактор**

Бутенко Н. В., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка – **заступник Головного редактора**

Андріюченко К. А., д-р екон. наук, проф., Державний університет інфраструктури та технологій

Антоненко І. Я., д-р екон. наук, проф., Національний університет харчових технологій

Бердар М. М., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Бойченко Е. Б., д-р екон. наук, проф., Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Бондаренко В. М., д-р екон. наук, проф., Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Борецька Н. П., д-р екон. наук, проф., Київський національний університет технологій та дизайну

Вербівська Л. В., канд. екон. наук, доц., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Габчак Н. Ф., канд. геогр. наук, доц., Ужгородський національний університет

Галаченко О. О., д-р екон. наук, проф., Вінницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

Ганжуренко І. В., д-р екон. наук, проф., Міжрегіональна Академія управління персоналом

Горбач Л. М., канд. екон. наук, доц., Волинський інститут імені В'ячеслава Липинського Міжрегіональної Академії управління персоналом

Грановська В. Г., д-р екон. наук, доц., Херсонський державний аграрно-економічний університет

Дугар Т. Є., канд. екон. наук, доц., Полтавський державний аграрний університет

Дячков Д. В., д-р екон. наук, доц., Полтавський державний аграрний університет

Жиленко К. М., д-р екон. наук, доц., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Заяць О. І., д-р екон. наук, доц., Ужгородський національний університет

Зибарева О. В., д-р екон. наук, проф., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Карпенко А. В., д-р екон. наук, доц., Національний університет «Запорізька політехніка»

Крутько М. А., канд. екон. наук, доц., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Курмасв П. Ю., д-р екон. наук, проф., Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Машіка Г. В., д-р геогр. наук, доц., Ужгородський національний університет

Могилевська О. Ю., д-р екон. наук, доц., Київський міжнародний університет

Моторин Р. М., д-р екон. наук, проф., Київський національний торговельно-економічний університет

Негода Ю. В., д-р екон. наук, доц., Національний університет біоресурсів і природокористування України

Нестерчук І. К., канд. геогр. наук, доц., Поліський національний університет

Підвальна О. Г., канд. екон. наук, доц., Вінницький національний аграрний університет

Плаксієнко В. Я., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет

Пристемський О. С., д-р екон. наук, доц., Херсонський державний аграрно-економічний університет

Самойлик Ю. В., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет

Сьомич М. І., д-р екон. наук, проф., Полтавський державний аграрний університет

Удовенко І. О., канд. екон. наук, доц., Уманський національний університет садівництва

Утенкова К. О., д-р екон. наук, доц., Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

Фірсова С. Г., канд. екон. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Цимбал Л. І., д-р екон. наук, проф., Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Шоробура І. М., д-р пед. наук, проф., Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Ящишина І. В., д-р екон. наук, проф., Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка

Małgorzata Okręglicka, dr. hab., prof. PCz, Czestochowa University of Technology (Poland)

Wioletta Wereda, PhD, Military University of Technology (Poland)

«Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук (категорія «Б») на підставі Наказу МОН України від 29 червня 2020 року № 735 (додаток 4)

Спеціальності: 051 – Економіка; 071 – Облік і оподаткування; 072 – Фінанси, банківська справа та страхування; 073 – Менеджмент; 075 – Маркетинг; 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність; 241 – Готельно-ресторанна справа; 242 – Туризм; 292 – Міжнародні економічні відносини.

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 25.01.2023 (протокол № 1)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24776-14716P,
видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

DOI: 10.32689/2523-4536

Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2023. Вип. 1 (68). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 50 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку економіки. Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток економічної науки в Україні.

ЗМІСТ

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Беспалий Є. А.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РОЗВИТКУ
ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ АЗІЇ..... 5

Поручинська І. В., Поручинський В. І., Слашук А. М.

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УРБОТУРИЗМУ В СВІТІ.....10

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Перекуда Ю. А.

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....16

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Кадебська Е. В., Фаловська І. Д., Півнюк М. М.

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ
ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ..... 23

Каліна І. І., Палій С. А., Шуляр Н. М.

УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ
У СИСТЕМІ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....28

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Кадебська Е. В., Волошина С. М., Гроза М. В.

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
СИСТЕМОЮ МЕНЕДЖМЕНТУ.....35

Пилипченко О. О.

ФАКТОРИ МІГРАЦІЇ: ЗМІСТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ42

Стоянова-Коваль С.С., Слущкий Є.В., Гоголь М.М.

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
У ІНВЕСТИВАННІ ПРОЕКТІВ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ 50

Lukash Svitlana, Sokhan Inna, Danko Yuriy

ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES
IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION: CHINA CASE..... 56

Tkachenko Viktoriia, Stoyanets Natalia

RESPONSIBLE INNOVATION AS AN IMPORTANT FORMATION FACTOR
OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE ENTERPRISE.....62

Яценко В.В.

МОДЕЛЮВАННЯ НАПРЯМКІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ..... 68

Klius Yuliia, Nizhnikov Ilya

DEVELOPMENT OF THE DEFINITION OF "SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS"
AND ITS TRANSFORMATION.....74

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/68-7>
УДК 325.1

Пилипченко О. О.

доктор філософії в галузі економіки,
докторант Міжрегіональної Академії управління персоналом;
керуючий партнер Адвокатського бюро «Олега Пилипченка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2424-4918>

Pylypchenko Oleh

PhD in Economics, Doctoral Candidate,
Interregional Academy of Personnel Management;
Managing Law Firm «Oleh Pylypchenko»

ФАКТОРИ МІГРАЦІЇ: ЗМІСТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

MIGRATION FACTORS: CONTENT AND CLASSIFICATION

Розуміння існуючих процесів міграції, виділення груп факторів, які впливають на рішення індивідів щодо міграції, дозволять сформувати привабливе середовище, яке буде здатне зберігати накопичений людський потенціал України. Метою статті є класифікація та визначення суті факторів міграції населення, спрямованої на виявлення керованих факторів міграції, які будуть корисними для реалізації міграційної політики України. У роботі було виділено наступні групи факторів міграції: економічні, соціальні, екологічні, політико-правові, демографічні, етнічні та особистісно-психологічні. Було встановлено, що кожна з зазначених груп при її застосуванні в рамках країни або окремого регіону/області дозволяє найбільш повно вивчити міграційні процеси та виробити дієву міграційну політику щодо їх контролю.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, фактори міграції, класифікація факторів міграції, еміграції, зовнішня міграція.

Understanding the existing processes of migration, identifying groups of factors that influence the decisions of individuals regarding migration, will make it possible to create an attractive environment that will be able to preserve the accumulated human potential of Ukraine. The purpose of the article is to classify and determine the essence of population migration factors, aimed at identifying managed migration factors that will be useful for the implementation of the migration policy of Ukraine. The methods of structural and logical analysis, comparison, specification and generalization were used during the research. The author of the article made an attempt to determine the factors affecting both the dynamics and the specificity of migration processes. The author systematizes the factors of migration and divides them into: economic, social, environmental, political-legal, demographic, ethnic, and personal-psychological. It was established that each of the mentioned groups, when applied within the framework of the country or a separate region/region, allows for the most complete study of migration processes and the development of an effective migration policy for their control. Individual factors included in the above groups are easier to predict, others are not, it all depends on the collected statistical information, sources of its acquisition, sampling, etc. In any case, the information obtained from the analysis of the influence of factors on migration processes, their interaction, contributes to the development of the concept of state regulation of migration processes, which meets the basic needs, goals and interests of the state and society. The practical significance of scientific research in this direction lies in the possibility of developing effective strategies and tactics of migration policy, which will combine both state interests and the interests of migrants.

Keywords: migration, migration policy, migration factors, classification of migration factors, emigration, external migration.

Постановка проблеми. Сучасний світ далекий від ідеалу. Зазначений факт позначається на тому, що в світі досі існує і поглиблюється нерівність. У 2021 році загальний обсяг світового доходу становив близько 97 трлн. доларів США. На найбіднішу половину населення, близько 40%, припадає лише 2% цієї суми, а найбагатша (10%) – володіє 76%. Загалом на сьогоднішній день наслідки нерівності відчують на собі 70% населення нашої планети. При цьому, незважаючи на нерівність, що поширюється, як на макро-

так і мікрорівнях, невідповідність реальності прагненням мільярдів людей не всі вони вирішуються на міграцію. Проведене Американським інститутом громадської думки (Gallup) Всесвітнє опитування (World Poll) [11] показало, що 15% світового населення, що налічує понад 750 мільйонів осіб, емігрувало б, якби мало таку можливість. Опитування показує, що кількість бажаючих на міграцію суттєво зросла в розвинених регіонах світу. Це Північна Америка та країни Європи, які не входять до ЄС. Кількість охочих переїхати

збільшилась у Латинській Америці та країнах Карибського басейну, на Близькому Сході та в Північній Африці, а також у країнах Африки на південь від Сахари. Бажання мігрувати суттєво проявляється в країнах, де тривають збройні конфлікти. Отже, у всьому світі «тільки» кожна восьма людина висловлює бажання мігрувати. Ця цифра не може не викликати здивування, оскільки незрівнянно більша кількість людей на планеті має вагомі причини для еміграції. З іншого боку, лише невелика частина тих, хто висловлює бажання мігрувати, здатна її здійснити.

Постає питання, чому люди хочуть емігрувати? В певні моменти життя людини складається низка факторів, які стимулюють міграційні наміри, що може призвести до тимчасової чи постійної міграції окремих осіб та їхніх сімей. Фактори, які впливають на міграційні процеси, що зумовлюють фактичне переміщення величезних мас людей по всьому світу, різноманітні та багатогранні. Дана обставина підігриває інтерес до їх дослідження. Практична значимість наукових пошуків у цьому напрямі полягає в можливості вироблення дієвих стратегій та тактик міграційної політики, яка поєднуватиме в собі як державні інтереси, так і інтереси мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність і гострота міграційної проблематики зумовили піднесення інтересу до неї широкого кола науковців. Так, вагомий вклад у розвиток досліджень міграції населення здійснили такі українські вчені, як О. Власюк, С. Вовканич, П. Гайдуцький, Е. Лібанова, Ю. Макогон, О. Малиновська, С. Пирожков, О. Позняк, І. Прибиткова, М. Романюк, У. Садова, Л. Семів, О. Хомра, С. Чехович, М. Шульга та інші. Незважаючи на існуючий вагомий доробок зарубіжних та українських науковців, проблеми пов'язані з міграцією населення, з якими стикається на сьогоднішній день Україна, актуалізують та викликають подальші дослідження в цій сфері.

Мета статті полягає у визначенні суті та встановленні класифікації факторів міграції населення.

Виклад основного матеріалу. У теорії міграційного процесу фактори міграції характеризуються комплексом взаємопов'язаних умов життя, які зумовлюють цей процес та впливають на його якісні та кількісні параметри. Фактори, які впливають на процес міграції населення, пов'язані з об'єктивними умовами, що оточують існування людини, на відміну від причин міграції, що невіддільні від психіки, свідомості людини, її сприйняття дійсності. Причини міграції населення – це

ніщо інше, як реакція індивіда (його потреб, установок, ціннісних орієнтацій) на ті фактори, які взаємодіють із цим явищем [8, с. 59]. Зазначимо, що в окремих наукових джерелах ми спостерігаємо ототожнення факторів та причин. Вважаємо такий підхід у руслі досліджень присвячених міграційним процесам некоректним, хоча загалом ототожнення чи змішання категорій «фактор» і «причина» є прийнятним у руслі їх уявлення рядом природничих наук.

Фактори міграційних процесів багатогранні, що не могло не позначитись на їхній класифікації в основу якої покладено відмінні один від одного класифікаційні критерії. Наведемо приклад частини з них:

1. Залежно від можливостей регулювання впливу факторів на міграційний процес:

- керовані;
- некеровані;
- змішані, які можуть регулюватись непрямим впливом.

2. Залежно від часу дії факторів:

- постійно діючі фактори;
- повільно мінливі фактори;
- змінні фактори.

3. Залежно від природи факторів та їхнього ставлення до механізму детермінації міграційних потоків:

- фактори-умови;
- структурні фактори.

4. Залежно від ступеня залучення індивіда до процесу міграції:

- суб'єктивні фактори;
- об'єктивні фактори (поділяються на природні та суспільні фактори).

5. Залежно від ступеня сприйняття міграції індивідом:

- позитивні фактори;
- негативні фактори.

6. Залежно від спонукаючого впливу на індивіда:

- притягуючі фактори;
- виштовхуючі фактори.

7. Залежно від рівня впливу на міграційні процеси:

- макрорівневі фактори;
- мезорівневі фактори;
- мікрорівневі фактори.

Слід зазначити, що в науковій літературі існують і інші підходи до класифікації факторів міграції. Наприклад, В. І. Переведенцев виділяє природні фактори (кліматичні, орографічні, гідрологічні та інших.) та суспільні фактори (демографічні, економічні, соціальні та ін.) [6]. Загалом в результаті систематизації різних поглядів на класифікацію факторів міграції, ми дійшли висновку, що найбільш

поширеною класифікацією є та, в основу якої покладено причини-цілі міграційних процесів. У межах зазначеної класифікації можна назвати такі групи факторів:

- група економічних факторів;
- група соціальних факторів;
- група екологічних факторів;
- група політико-правових факторів;
- група демографічних факторів;
- група етнічних факторів;
- група особистісно-психологічних факторів.

Кожна з зазначених груп при її застосуванні в рамках країни або окремого регіону/області дозволяє найбільш повно вивчити міграційні процеси та виробити дієву міграційну політику щодо їх контролю.

Економічні фактори. Спираючись на результати, отримані під час проведених нами досліджень, можна сказати, що економічним факторам належить чільна роль в міграції населення.

Економічні фактори (безробіття, рівень заробітної плати, галузева структура економіки, господарське освоєння територій, інвестиційна привабливість територій та ін.), як свідчить їх назва, безпосередньо пов'язані з різними економічними умовами. Якщо вони є несприятливими, є ризик їхнього подальшого погіршення, то вони можуть спонукати населення емігрувати до країн з найкращими умовами економічної діяльності.

Економічні фактори лежать в основі економічної міграції, породжуючи економічних мігрантів, міграцію робочої сили. При економічній (трудовій) міграції відбувається переміщення мас населення з країн з низьким і середнім рівнем доходу, в країни з вищим рівнем доходу (міграція «з півдня на північ», з країн півдня до більш розвинених країн півночі). Економічних мігрантів міграція приваблює через перспективи вищої заробітної плати, пошук кращих можливостей для працевлаштування тощо. Більшість цих мігрантів використовує легальні канали міграції, що дозволяє отримати щодо неї достовірні статистичні дані.

Згідно з доповіддю «Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology» у 2019 році міжнародні трудові мігранти становили майже 5% усіх трудових ресурсів, будучи невід'ємною частиною світової економіки [12]. За період із 2017 по 2019 роки чисельність трудових мігрантів зросла зі 164 до 169 мільйонів осіб. Найбільша кількість трудових мігрантів припадає на ЄС та США. Економічна міграція благотворно впливає на приймаючі країни, вона сприяє омолодженню робочої сили,

забезпечує функціонування трудоінтенсивних галузей, таких як сільське господарство, будівництво та особисті послуги, стимулює підприємництво, підтримує роботу систем соціального захисту, а також допомагає в задоволенні кадрових потреб. У свою чергу, країни походження мігрантів отримують користь у вигляді грошових переказів, які мігранти відправляють на батьківщину своїм сім'ям, у вигляді інвестицій, технологій та найважливіших навичок, джерелом яких виступають мігранти, що повернулися, та спільноти співвітчизників за кордоном (діаспори) [15]. Варто зазначити, що в останні десятиліття намітилась рівновага в трудових міграційних потоках «з півдня на північ» і з «півдня на південь».

За даними Інституту міграційної політики (Migration Policy Institute, MPI), міграція між країнами, що розвиваються («з півдня на південь») заснована на близькості, ідентичності, різниці в доходах та сезонній міграції. З цих причин 80% міграції «з півдня на південь» відбувається між державами з прилеглими кордонами, де існує загальна культурна самобутність [10]. Прогнозується, що поширеність економічної міграції «з півдня на південь» після завершення військових конфліктів у цих регіонах продовжиться, оскільки бар'єри для міграції нижчі, ніж для міграції «з півдня на північ». Мігранти з півдня, як правило, менш кваліфіковані, ніж їхні колеги з півночі, що ускладнює їх міграцію до більш розвинених країн. Крім того, трудовій міграції на північ заважають величезні маси людей (гуманітарні мігранти), які тікають від військових конфліктів, багато з яких останніми роками розгортаються з новою силою та сприяють збільшенню загальної кількості біженців у всьому світі.

Соціальні фактори. Наступною за частотою зустрічаємості в науковій літературі є група соціальних факторів, які ототожнюють собою соціальну сферу життя – систему, сформовану для задоволення матеріальних і духовних потреб населення. Соціальна сфера включає: організації, що займаються медичним обслуговуванням (лікарні, госпіталі, поліклініки, медичні центри, лабораторії); соціальне забезпечення (організації, що надають матеріальну допомогу людям похилого віку, особам, які втратили працездатність, самотнім матерям, безробітним, безпритульним); освітні та виховні заклади (дитячі садки, школи, гуртки за інтересами, коледжі, університети); спортивні організації (спортивні клуби, футбольні та хокейні ліги, спортивні школи, секції, центри); культурні

організації (музеї, палаци та будинки культури, парки культури та відпочинку, цирки, театри, концертні зали, ботанічні сади, галереї); культурно-рекреаційний комплекс; громадське харчування та роздрібну торгівлю продуктами харчування; комунальне обслуговування (водоканал, міський транспорт, житлово-комунальне господарство, електростанції); громадський транспорт та ін. [1, с. 62]. Центральна роль в напрямках та обсягах міграційних потоків, основу яких становлять соціальні фактори, відводиться фактору житлових умов, який охоплює загальну забезпеченість житлом населення, ціну житла, його комфортність, обсяги житлового будівництва, якість і рівень інфраструктури тощо. На другому місці знаходиться освітній фактор (якість та доступність освіти). І якщо «житлове питання» провокує на міграцію населення зрілого віку, необхідність отримання освіти стає причиною зміни країни перебування в основному людей молодого віку. Важливу роль також відіграє фактор розвитку сфери охорони здоров'я (забезпеченість приймаючих країн медичними установами та персоналом, рівнем витрат на охорону здоров'я тощо). З віком люди починають все більше уваги приділяти своєму здоров'ю, що також позначається на бажанні отримати послуги, які недоступні в країні їх проживання. Загалом соціальні фактори, що мотивують міграцію, зростають з потреб і прагнень людини до досягнення кращої якості життя.

Екологічні фактори. Екологічні фактори є одними з перших в історії, з якими зіткнулось людство. Їхній вплив, пов'язаний із погіршенням природного середовища (насамперед зі зміною клімату) сприяв не лише раннім міграціям людини, які почалися близько 2 млн. років тому, а також істотно вплинули на Велике переселення племен і народів Європи у IV–VII століттях.

Зміна клімату є найсерйознішим із усіх екологічних факторів, до яких також необхідно віднести: схильність територій до стихійних лих; продовольча безпека; водна безпека та ін. Вважається, що на відміну від природних катастроф (повені, посухи, цунамі, землетруси, урагани, виверження вулканів тощо), які проходять одномоментно та сприяють короткостроковій міграції, на період подолання наслідків спричинених катастрофою, зміна клімату носить довгограючий характер та сприяє виїзду на постійне місце проживання (еміграції).

На початок 2019 року кількість кліматичних мігрантів у світі досягла 18,2 млн. осіб. Як зазначається у доповіді Світового банку

«Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration» [14, с. 25] зміна клімату є потужною рушійною силою міграції, оскільки вона позначається на джерелах доходів населення і різко погіршує якість життя в районах, найбільш схильних до його впливу. До 2050 року чисельність кліматичних мігрантів у країнах Африки на південь від Сахари може досягти 86 млн. осіб, у Східній Азії та Тихоокеанському регіоні – 49 млн. осіб, у Південній Азії – 40 млн. осіб, у Північній Африці – 19 млн. осіб, у Латинській Америці – 17 млн. осіб, а у Східній Європі та Центральній Азії – 5 млн. осіб. Протягом наступних десятиліть зміна клімату може посилити вплив соціальних, політичних та економічних факторів міграції. Навіть якщо люди, яких торкнулась зміна клімату, переміщуються лише на короткі відстані всередині країни, це вже змінює соціальну, політичну та економічну динаміку. Варто підкреслити дедалі більшу небезпеку виникнення соціальних конфліктів, коли екологічними мігрантами стають племінні, етнічні та релігійні групи, які звикли до відокремленого існування і змушені залишити традиційні ареали свого проживання.

Повені, посухи та ін. природні катаклізми часто призводять як до нестачі продовольства, так і до скорочення робочих місць у сільському господарстві, спонукаючи людей залишати звичні місця проживання та переїжджати у місця зі стабільним кліматом та можливостями працевлаштування. Забруднення води, повітря та ґрунту, як у міських, так і в сільських районах, викликані промисловими аваріями, антропогенними викидами, неконтрольною урбанізацією та зведенням інфраструктури, створюють небезпеку здоров'ю місцевих жителів, змушуючи їх мігрувати. Слід акцентувати увагу на тому, що міграція, викликана екологічними факторами, стає все більш поширеною, набуваючи масового, лавиноподібного характеру.

У звіті «Global Report on Internal Displacement» [13] зазначається, що через стихійні лиха, більшу частину яких склали шторми, урагани та повені, місця постійного проживання у 2020 році залишило 30,7 млн. осіб. Починаючи з 1970 року, кількість зареєстрованих стихійних лих зросла в 5 разів. Наведемо приклад кількох, які спричинили появу значної кількості екологічних мігрантів. У 2004 році стався підводний землетрус в Індійському океані, який забрав життя від 225 тисяч до 300 тисяч осіб. В 2010 році землетрус на Гаїті забрав життя близько 222 тисяч осіб. Лише два ці лиха

спровокували появу понад півтора мільйона екологічних мігрантів. З кожним роком зміна клімату все більше відчувається населенням планети. Країни Карибського басейну входять до найбільш уразливих перед стихійними лихами. Оскільки значна частка населення Карибського басейну проживає в районах, схильних до підвищення рівня моря, будь-які лиха в цьому регіоні провокують широкомасштабне переміщення людей. Так, ураган «Ірма», який «прокотився» Карибським басейном і Північною Америкою, став найбільшим лихом у світі в 2017 році, спровокував переміщення більш ніж 2 млн. осіб в обох регіонах.

Щороку зростає проблематика збереження продовольчої та водної безпеки, на що систематично вказується у доповідях Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC). Регіони, які не зможуть підтримувати їх на належному рівні, стануть донорами екологічних мігрантів. У 2018 році посушливі умови в Центральній Америці спричинили, як вважається, 82% втрат урожаїв кукурудзи та бобів у Гондурасі, що поставило під загрозу продовольчу безпеку майже 3 млн. осіб. У таких країнах, як Сальвадор, Гватемала та Гондурас, велика частка населення живе в сільських районах і в своїх засобах до існування сильно залежить від сільського господарства, що робить його особливо вразливим до таких екологічних змін, як посухи. Можливо, наслідки зміни клімату відіграли свою роль у недавніх динамічних проявах міграції в Центральній Америці, оскільки значна кількість мігруючих людей до цього була задіяна в сільському та лісовому господарстві, тваринництві та рибальстві. Багато Карибських островів також сильно залежать від таких секторів, як сільське господарство та туризм, і лиха завдають істотної шкоди їхній економіці. В міру наростання частотності та інтенсивності цих лих внаслідок зміни клімату, як очікується, посилюватимуться ризики для здоров'я та загрози продовольчій безпеці [4, с. 119–120].

Політико-правові фактори. Найважливішим фактором цієї групи виступає правовий, який характеризує законодавче регулювання міграційного порядку, що склався в державах, які входять у ту чи іншу міграційну систему. Зазначимо, що зміст поняття міграційної системи передбачає його гнучкіше застосування. Так, наприклад, можна вести мову про міграційну систему Європи та відповідний міграційний порядок, змістом якого є консолідована міграційна політика

більшості європейських держав, яка знайшла своє вираження в сукупності політичних та правових документів, визнаних і діючих на території цих країн. Наприклад, Європейська конвенція про громадянство, Європейська конвенція з прав людини, Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів, міждержавні угоди щодо міграції (безвізовий обмін, режим перебування та проживання тощо), угоди про боротьбу з незаконною міграцією та ін. У той же час, міграційна система Європи, яка формується в результаті міграційного обміну між країнами в її складі, консолідації зусиль з регулювання міграційних процесів, що існує на основі загального міграційного порядку, включає і відносно невеликі міграційні системи, які виникають внаслідок дії зазначених вище факторів, стійкість та розвиток яких обумовлюється сформованим у результаті уніфікації міграційного законодавства, створення пріоритетів міграційного обміну на основі міждержавних угод, що регулюють в'їзд та виїзд, перебування та проживання на території цих країн [5, с. 146]. При посиленні правового регулювання міграційного порядку спостерігається зниження міграційної рухливості населення, а за ослаблення – посилення.

Другим фактором аналізованої групи є політичний, який обумовлюється політичною ситуацією в країні. Населення не завжди погоджується із змінами, які відбуваються в рідній країні. Зміна форми правління, зміни державного устрою, репресії з політичних мотивів, дії влади щодо культивування різних ідей у маси, які суперечать особистим переконанням та громадянській позиції сприяють міграційній активності населення. Так, з Російської Федерації виїхало понад 300 тисяч осіб, які так чи інакше незгодні з її політикою стосовно України. Здебільшого вони відносяться до політичних емігрантів.

Демографічні фактори. Демографічну структуру населення можна з повним правом визнати одним із найважливіших факторів міграції, міграційної мобільності. Чисельність населення, приріст населення та вікова структура населення є одними з найбільш досліджуваних факторів міграції.

Певною мірою найважливішим синтетичним фактором є вікова структура населення. Відомо, що вікова структура мігрантів та вікова інтенсивність територіальної рухливості населення є досить стійкими в часі та просторі параметрами міграційного процесу [7, с. 82]. Вищі коефіцієнти народжуваності збільшують майбутню частку молодого населення та створюють так званий «молодіжний

бум», який може в абсолютному вираженні збільшити міграційний потенціал тієї чи іншої країни. Чим більше молоде населення (як у абсолютному, так і у відносному вираженні), тим більше людей, ймовірно, емігрують із країни, що підтверджується різними кількісними дослідженнями двосторонніх міграційних потоків. Міграція молоді може бути пов'язана як з необхідністю здобуття якісної конкурентної освіти, так і з бажанням професійної реалізації.

Гендерні індикатори також дозволяють визначити рівень міграційних потоків. Диспропорції в гендерній структурі населення, особливо в поєднанні з мізерними економічними перспективами в країні походження, можуть змусити безробітних молодих людей, необтяжених сімейними узами та стосунками, шукати можливості реалізувати себе в іншому місці, що призводить до міграції. Загалом міграційна мобільність досягає найвищого рівня в молодих працездатних віках, потім вона знижується; найчастіше виникають сплески активності в передпенсійних віках. Усе це визначається життєвими циклами індивідів, які приймають участь в міграції. Що стосується складу сім'ї, то наявність дітей або літніх утриманців збільшує міграцію чоловіків і знижує міграцію жінок, підкреслюючи гендерний поділ праці між чоловіками та жінками. Навпаки, присутність літніх самотійних членів сім'ї сприяє міграції жінок, оскільки вони можуть брати участь у ринку праці, перекидаючи на старше покоління обов'язок по догляду та вихованню дітей.

Низькі показники народжуваності та смертності в приймаючих країнах, свідчать про «старіння населення», що сприяє виробленню цими країнами сприятливої міграційної політики. На міграцію впливає і питома вага непрацездатного населення. Чим вищий цей показник, тим більше дефіцит трудових ресурсів, який має бути перекритий шляхом залучення робочої сили з інших країн. Як приклад, залучення трудових ресурсів з України Польщею, оскільки її працездатні громадяни через відкриті кордони масово перебралися на трудовий ринок «старої Європи». На початок 2022 року, навіть в умовах пандемії COVID-2019, у Польщі працювало понад півтора мільйона українців, що у 2,5 разів більше ніж у 2014 році.

Етнічні фактори. Під етнічними факторами міграції розуміється вплив національних традицій, звичаїв, специфіки матеріальної та духовної культури різних народів на рівень рухливості, структуру та напрямки

переміщень. До цієї групи відносять вплив на міграцію міжетнічних конфліктів, які створюють у світі величезні потоки вимушених переселенців і біженців [9, с. 177]. Етнічна приналежність, ймовірно, є найпоширенішою причиною конфліктів у світі. Етнічний конфлікт часто походить із ситуації потреби у конкуренції за такі блага, як якісна освіта, житло та робота. Нерівномірний розподіл впливу та ресурсів може бути зменшений в країнах з різномірним етнічним складом шляхом продуманої державної політики, спрямованої на справедливий їх перерозподіл, а також наданням представникам усіх етнічних груп рівних можливостей для отримання впливу та ресурсів. В іншому випадку відбуватиметься міграція як окремих представників етнічних груп, так і груп в цілому. Як приклад, результат етнополітичного конфлікту у Закавказзі між азербайджанцями та вірменами навколо Нагірного Карабаху. Конфлікт призвів до значних етнічних змін у регіоні, повного переселення азербайджанців та карабахських курдів з вірменських територій та вірмен з азербайджанських. Те, що починалося, як міжетнічний конфлікт, із розпадом СРСР трансформувалося у міжнаціональний.

Проблематика міграції через етнічні фактори полягає в тому, що вона призводить до зниження етнічної однорідності приймаючих країн, за рахунок входження в соціум нових етнічних елементів. Тут постає питання, чи зможе в таких соціумах виникнути по-справжньому мультикультурне суспільство? Як свідчить сучасний досвід, етнічні групи воліють відокремлювати себе від основної маси населення приймаючих країн, створювати діаспори. Сприяє такому відділенню те, що, незважаючи на присутність у законодавстві багатьох країн антидискримінаційних законів за етнічною, расовою, національною чи аналогічною ознакою їх практичне застосування викликає багато труднощів. Етнічні мігранти в обставинах, що склалися, воліють покладатися на себе, своїх родичів і одноплемінників. У перспективі вплив фактора конфліктів на міграцію населення планети істотно зростатиме провокуючи переселення величезних мас людей. Це пов'язано із виникненням нових конфліктів та збільшенням загальної кількості та інтенсивності вже існуючих, які починають набувати меж міжнаціональних конфліктів.

Особистісно-психологічні фактори. Найважливішими психологічними факторами міграційних процесів є інтелект, риси особистості, система мотивів і цінностей, установок та ін. Так, мігранти, чия система цінностей

заснована на саморозвитку і матеріалізмі, більш схильні до міграції, ніж ті, чия первинна мотивація має консервативний характер.

Що стосується особистісних факторів, то вони характеризуються особистісним сприйняттям індивідом конкретних сил, що спонукають його на міграцію. Індивід класифікує ці сили на «плюси» та «мінуси». Інакше кажучи, плюси – те, що сприяє міграції, а мінуси – перешкоджає. Залежно від властивості індивіду психологічної характеристики змінюватиметься вплив особистісних факторів на міграцію конкретної особи, тому ми об'єднали особистісні та психологічні фактори в єдину групу особистісно-психологічних.

Висновки. В ході проведеного дослідження, до основних груп факторів, які впливають на міграцію були віднесені: економічні, соціальні, екологічні, політико-правові, демографічні, етнічні та особистісно-психологічні.

Кожна з окреслених груп, при її застосуванні в рамках країни або окремого регіону/області, як ізольовано, так і в комплексі, у взаємодії та системі, дозволяє найбільш повно вивчити міграційні процеси та виробити дієву міграційну політику щодо її контролю. Окремі фактори, що входять до наведених груп передбачити простіше, інші ні, все залежить від зібраної статистичної інформації, джерел її отримання, вибірки тощо. В будь-якому випадку інформація, отримана з аналізу впливу факторів на міграційні процеси, їх взаємодії, сприяє розробці концепції державного регулювання міграційних процесів, що відповідає основним потребам, цілям та інтересам держави та суспільства.

Перспективи подальшої роботи полягають: 1) у вивченні міграційних установок населення України; 2) встановленні впливу окремих факторів на міграцію населення України.

Список використаних джерел:

1. Байгулова А. А., Тулякова В. М. Роль социальной сферы в формировании здоровья населения на примере образования. *Вектор экономики*. 2020. № 4 (46). С. 60–65.
2. Габрелян А. Ю. Вектор розвитку України: дилема вибору. *Матеріали конференцій МЦНД*. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.022> (дата звернення: 28.01.2023).
3. Габрелян А. Ю. Аналіз сучасного стану ринку робочої сили в світі та в Україні. *Траектория науки*. 2020. № 6 (10). С. 2001–2013.
4. Доклад о миграции в мире. IOM Publications, 2020. 550 с.
5. Контарев А. А., Працко Г. С. Миграционная система и миграционный порядок: социальный и политико-правовой аспекты. *Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление*. 2019. № 8 (111). С. 143–147.
6. Переведенцев В. И. Методы изучения миграции населения. Москва : Наука, 1975. 231 с.
7. Рахманова Г. В. Возрастные профили миграции в России и ее регионах: 80-е и начало 90-х гг. *Миграционные процессы после распада СССР. Программа по исследованию миграции*. ИИП РАН, РЭНД. Москва, 1994. Вып. 5. С. 82–113.
8. Рыбаковский Л. Л. Факторы и причины миграции населения, механизм их взаимосвязи. *Народно-население*, 2017. № 2. С. 51–61.
9. Таскаева С. В. Факторы, определяющие миграцию населения. *Вестник ЧумГУ*. 2007. № 3 (44). С. 174–179.
10. Campillo-Carrete B. South-South Migration: A review of the literature. *ISS Working Paper Series / General Series*. 2013. Volume 570. P. 1–89.
11. Esipova N., Pugliese A. Ray J. More Than 750 Million Worldwide Would Migrate If They Could. URL: <https://news.gallup.com/poll/245255/750-million-worldwide-migrate.aspx> (дата звернення: 28.01.2023).
12. Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology. Third edition. *ILO position paper*. Geneva: ILO, 2021. 73 p.
13. Global Report on Internal Displacement. IDMC, 2020. 126 p.
14. Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration. The World Bank, 2021. 325 p.
15. Integrating Labour Migration into the 2013 UN High-level Dialogue on International Migration and Development, and the Post-2015 UN Development Agenda. *ILO position paper*. Geneva: ILO, 2013. 14 p.

References:

1. Bajgulova, A. A., Tulyakova, V. M. (2020) Rol' soczial'noj sfery` v formirovanii zdorov`ya naseleniya na primere obrazovaniya [The role of the social sphere in shaping the health of the population on the example of education]. *Vektor e`konomiki*, no. 4 (46), pp. 60–65.
2. Habrelian, A. Y. Vektor rozvytku Ukrajinu: dylema vyboru [Ukraine's development vector: a dilemma of choice]. *Materialy konferencij MCND*. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.022>.
3. Habrelian, A. Y. (2020) Analiz suchasnogho stanu rynku robochoji syly v sviti ta v Ukrajinu [Analysis of the current state of the labor market in the world and in Ukraine]. *Traektorija nauky*, no. 6 (10), pp. 2001–2013.
4. Doklad o migraczii v mire [World Migration Report]. (2020) *IOM Publications*, 550 p.

5. Kontarev, A. A., Praczo, G. S. (2019) Migracziennaya sistema i migracziorny`j poryadok: soczial`ny`j i politiko-pravovoj aspekty [Migration system and migration order: social and political-legal aspects]. *Nauka i obrazovanie: khozyajstvo i e`konomika; predprinimatel`stvo; pravo i upravlenie*, no. 8 (111). pp. 143–147.
6. Perevedenczev, V. I. (1975) Metody izucheniya migraczii naseleniya [Methods for studying population migration]. Moscow, 231 p.
7. Rakhmanova, G. V. (1994) Vozrastnye profili migraczii v Rossii i ee regionakh: 80-e i nachalo 90-kh gg [Age profiles of migration in Russia and its regions: 80s and early 90s.]. *Migracziennye proczessy posle raspada SSSR. Programma po issledovaniyu migraczii*. INP RAN, RE`ND. Moscow, Vol. 5, pp. 82–113.
8. Rybakovskij, L. L. (2017) Faktory i prichiny migraczii naseleniya, mekhanizm ikh vzaimosvyazi [Factors and causes of population migration, the mechanism of their relationship]. *Narodonaselenie*, no. 2. pp. 51–61.
9. Taskaeva, S. V. (2007) Faktory, opredelyayushhie migracziyu naseleniya [Factors determining population migration]. *Vestnik ChitGU*, no. 3 (44). pp. 174–179.
10. Campillo-Carrete, B. (2013) South-South Migration: A review of the literature. *ISS Working Paper Series / General Series*, Vol. 570, pp. 1–89.
11. Esipova, N., Pugliese, A. Ray J. More Than 750 Million Worldwide Would Migrate If They Could. Available at: <https://news.gallup.com/poll/245255/750-million-worldwide-migrate.aspx>.
12. Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology. (2021) Third edition. *ILO position paper*. Geneva: ILO, 73 p.
13. Global Report on Internal Displacement. (2020) IDMC, 126 p.
14. Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration. (2021) The World Bank, 325 p.
15. Integrating Labour Migration into the 2013 UN High-level Dialogue on International Migration and Development, and the Post-2015 UN Development Agenda. (2013) *ILO position paper*. Geneva: ILO, 14 p.